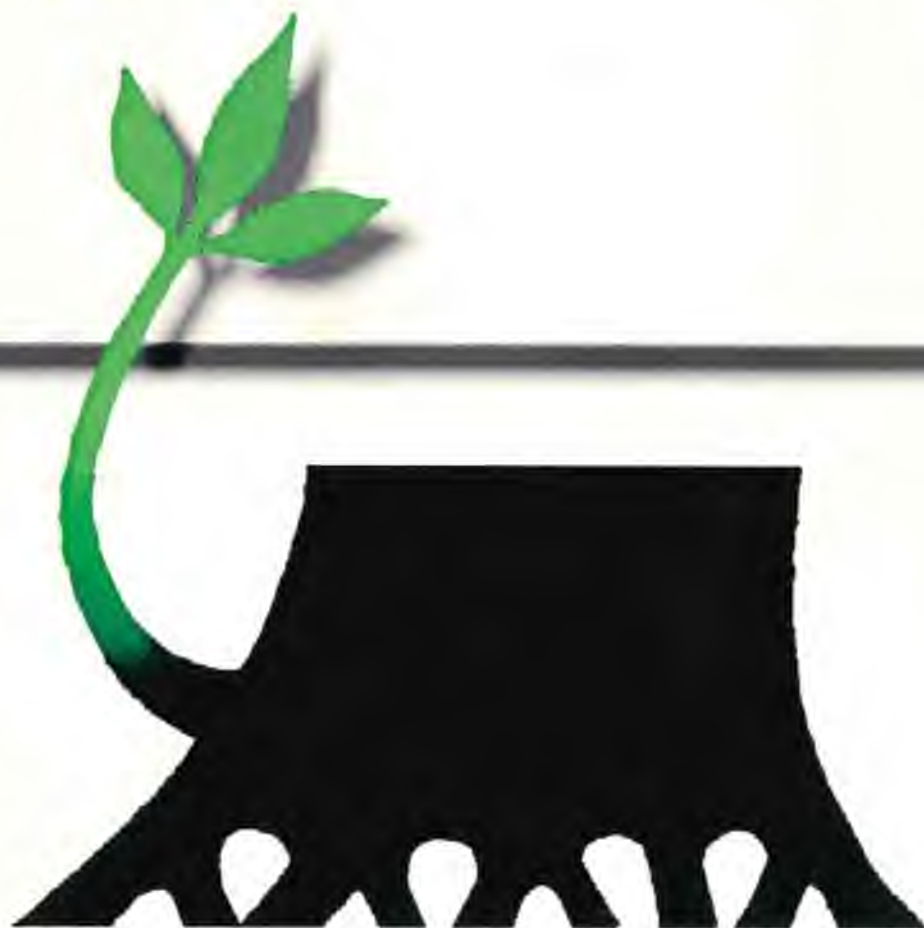
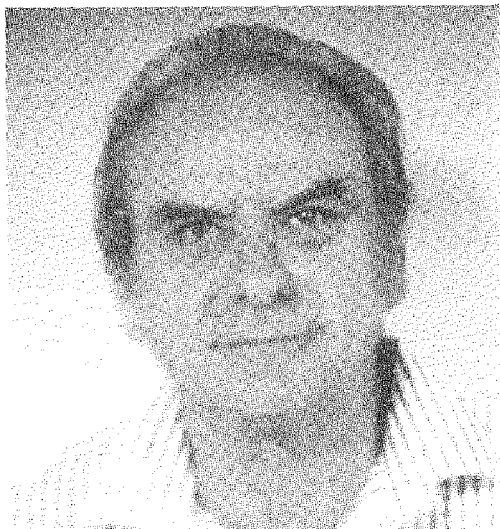

עדויות מגיא צלמות

ותיקי קיבוץ נצר-סרני מספרים

דויד פור

אני נולדתי ב-20 באוקטובר 1924
בשאוולי (Siauliai) שבליטא. ההורים
שלי: נחום ואנה פורמן.

אבא היה יליד מוסקבה. אבי-סבי
היה מן הקנטוניסטים ("החטופים"),
הידועים מן ההיסטוריה היהודית:
בתקופת הצאר ניקולאי, באמצע המאה
ה-19, חטפו ילדים בגיל 8, 9 ו-10 וגייסו
אותם לצבא הצאר. אלה נותקו כליל מן
הדת ומן המשפחות, ושרתו 25 שנה
בצבא. אבי סבי היה אחד מהם. וכגמול

הוא קיבל זכות ישיבה במוסקבה. כך שהוא מראשוני היהודים במוסקבה היה. ואבי
היה סוחר עשיר במוסקבה, והיה לו רכוש גדול. עדיין יש לי ענף משפחתי שלם
שם. זה "ייחוס" מצד אבי.

ואילו מצד אמי אני ליטאי מדורי דורות. אמי, אחרי שנישאה לאבי, עברה
למוסקבה, אבל אחרי המהפכה ("מהפכת אוקטובר") אבי ואמי ואחי יִשָּׁה ברחו
מרוסיה לליטא. ואני כבר נולדתי בליטא, בשאוולי.

אמי היתה אשה מאוד משכילה, וזאת בזכות סבי פינחס הליטאי. למרות היותו
אדם דתי, הוא איפשר לבתו הבכירה לסיים גימנסיה רוסית, ואחרי שסיימה את
הגימנסיה, הוא שלח אותה ללמוד כלכלה בברלין. עד יומה האחרון - והיא היתה בת
89 כשנפטרה - היה תענוג לדבר איתה על ספרות ועל נושאים שונים. היא שלטה
בשפות רבות.

עד 1940, עד כיבוש ליטא על-ידי הצבא האדום, חייתי מה שנקרא "חיים
טובים מאוד" - חיי ילדות וראשית נעורים; אולי זו התשתית, שסייעה לי להתמודד
עם מה שאירע לאחר מכן.

בבית היינו שלושה ילדים: אח, אחות ואני הצעיר. אני כבר למדתי בגן-ילדים
עברי "תרבות" ואחר כך בגימנסיה העברית "תרבות".

אחי הבכור יִשָּׁה, אחר שגמר את הגימנסיה העברית, נסע לפריס ולמד שם
רפואה. כשהרוסים נכנסו לליטא, הוא חזר לליטא והצטרף למפלגה הקומוניסטית.
הוא בתמימות אידיאליסטית חשב לעזור למשטר הסובייטי בליטא. כבר בתקופה
"הסובייטית" התערערו חיינו הרגילים, עם זאת הם היו עדיין שלווים בהשוואה
לחיינו בעתיד.

כמובן, הסובייטים הלאימו את כל הרכוש שלנו, עברנו לדירה אחרת. אחי,
אגב, חתום על צו ההלאמה של הרכוש מטעם השלטונות. מצאתי את התעודה הזאת
לפני שלושה חודשים בארכיון בשאוולי. פגשתי שם את אחי. הוא ברח, כשהגרמנים

עדויות מגיא צלמות

הגיעו. הוא גם הציע לי להצטרף אליו, ואני אמרתי, שלא ייתכן שנשאיר את ההורים ואת האחות לבד, ואנחנו נימלט. אבל לו לא היתה ברירה, הוא היה קומוניסט, והגרמנים, אם היו תופסים אותו, היו תולים אותו פעמיים, ומיד. הוא ברח לרוסיה, התגייס לצבא האדום, שרת בדיוויזיה הליטאית, ועם כיבוש שאוולי נפצע פעם שנייה. ועד היום הוא תקוע שם.

ממה המשפחה התפרנסה? סבי בליטה היה בעל בית חרושת לעורות, והיו לנו אדמות מחוץ לעיר. ביתנו עמד שם, מוקף שדות וגן גדול.

כשהורי ברחו מרוסיה לליטא, הם הביאו איתם נאניה, כלומר אומנת רוסיה, ולכן בילדותי דיברנו רוסית. שפת היום יום בבית וברחוב היהודי היתה יידיש. בבית-הספר למדנו כמובן גם שפות אחרות: ליטאית כמובן; גרמנית ולטינית.

יהדות ליטא היא שבת מעניין וייחודי. יהודי ליטא שמרו על מסורת יהודית ועברית, ובדרך כלל לא התבוללו בעם הליטאי. הם חיו בתרבות היהודית שלהם. גם המודרניזציה לא כל כך חדרה לשם, וכל מה שפקד את יהדות גרמניה או את יהדות המערב, לא פקד את יהדות ליטא.

הבית שלנו היה בית יהודי ליטאי רגיל על כל המשתמע מזה. מסורתי, מטבח כשר. אלא שאבי, בגלל מוצאו הרוסי, היה בין היהודים הליטאים די זר. הוא אפילו יידיש לא כל כך ידע. היום, כשאני חושב על זה כאדם מבוגר, נדמה לי, שהוא די סבל שם מבחינה זאת. הוא היה הולך לבית-הכנסת רק בחגים, בעוד כשסבא היה בחיים, אז כל שבת היה הולך. אני כילד כל שבת אחר הצהריים היינו הולכים ללמוד אצל הרב. בעיר היו חיים תוססים של קהילה יהודית, ובסביבה היו ישיבות כמו פוניבז' וטלז'. היתה אווירה יהודית מאוד.

בעיר היו כל תנועות הנוער הציוניות, מהשומר הצעיר עד בית"ר. אני הייתי חבר השומר-הצעיר הרוסי "נצח". אפיקים הוא אחד הקיבוצים של תנועה זו. המלחמות בין התנועות נמשכו גם בגיטו, אבל למרות הכל - וזה אולי אופייני ליהדות הליטאית הזאת - היתה חברות. בזמן המלחמה התאחדו כל הכוחות לתנועת מחתרת, שנלחמה בנאצים.

הבית שלי היה בית יהודי חם עם תודעה עברית וציונית.

אני זוכר שבגיל 13 או 14 תליתי שלט על דלת חדרי: "דבר עברית!". בגימנסיה למדנו ודיברנו עברית. התחלתי את לימודי העברית כבר בגן הילדים "תרבות". הגננת שלי, שעלתה לארץ-ישראל ב-1939, שמרה על התמונות מהגן, ומצאתין כאן בישראל.

המשכתי בגימנסיה העברית "תרבות". את כל המקצועות למדנו בעברית. בחינות הבגרות נבחנתי בליטאית, למעט כמובן ספרות עברית. ההיכרות שלי עם ביאליק לא באה מארץ ישראל.

הייתי אומר: עד פרוץ המלחמה, זכיתי לחיות חיים נורמליים. כמובן, בגולה ולא בארץ ישראל.

אני חושב שהגרעין הראשון להשקפתי הסוציאליסטית נזרע בבית סבתי. אם

עדויות מגיא צלמות

אני יכול לשחזר זכרונות ילדות - סבתי מצד אמא, סבתא לאה, שהיתה אשה מאוד תקיפה (ככה על כל פנים היא הצטיירה בעיני), היתה בימי שישי עומדת בבית החרושת, וכל פועל וכל איכר היה משתחוה לפניה, כשקיבל את משכורתו הדלה. או היחס שלה כאדונית למשרתות ולאיכרים ועוד תופעות - אני כילד לא יכולתי לראות את זה, למרות שנהניתי מן התוצאות. בחורף הייתי נוסע לבית-הספר בעגלה רתומה לסוסים עם פעמונים, והילדים, חברי, היו תופסים "טרמפ", כמו שאומרים. הרגישות שלי הובילה אותי להתנגד למשטר המעמדי הזה. ינקתי את התפיסה האנטי קפיטליסטית - היום זו מילה גסה - דווקא במילייה המשפחתי. והיתה השפעת מדריכים בתנועת נוער וכל המשתמע מזה.

כן, עד תקופת המלחמה החיים, הייתי אומר, נראו כגן העדן האבוד.

עם הכיבוש הרוסי - ואני עדיין בגימנסיה - בא המשבר הראשון. הגימנסיה העברית בוטלה והפכה להיות הגימנסיה שבה היידיש היא שפת ההוראה. ההלם הראשון שקיבלתי כתלמיד, כנער, היה, כשנכנס המורה להיסטוריה, שהיה ציוני - הוא היה, אגב, חבר מפלגת הצה-אס, הציונים הסוציאליסטים - והיה מחנך כיתה שלי, ולימד היסטוריה ולטינית. את שני המקצועות האלה בתקופה ההיא אני מאוד אהבתי. והוא נכנס ביום הראשון של הלימודים לכיתה ואמר: "אונזער מעכטיגע פאטערלאנד ראטן-פארבאנד". אני זוכר את זה כמו היום. "המולדת האדירה שלנו - ברית המועצות". אני חשבתי שאני מקבל שוק. כך במצח נחושה להכריז הכרזה כזו! אחר כך הבנתי מה קורה שם. סופם של המורים הציונים היה איום ונורא, כי הם היו מזוהים כמנהיגים הציונים, שניסו איכשהו להסתגל למצב החדש. מונה מנהל גימנסיה חדש, מנהל הגימנסיה שלנו - שהיה גם המנהיג הציוני בעיר - נעצר במסגרת המעצרים, שערכו ל"וראגי נארודה" (ל"אויבי העם").

כן, אויבי העם. אני זוכר, שאמרתי לאחי - שהיה כבר אדם חשוב בהירארכיה הסובייטית: מנהל הגימנסיה נעצר. הוא גם היה מורה מאוד אהוד עלינו, אישיות, ומשפחתי היתה מאוד מיוודת עם המשפחה שלו, הבן שלו היה חבר בן כיתתי, נער משורר, נכה, ואנחנו היינו מאוד מיוודים! [סיפור איום ונורא. הגרמנים רצחו אותו בדם קר. ציוו עליו ללכת. הוא היה נכה מרותק לכיסא גלגלים מילדות. זה היה נורא]. אחי ניסה להתערב לטובתו, ובאמת שיחררו אותו. ואני זוכר, שהוא יצא מבית הסוהר, ואנחנו באופן ספונטאני התכנסנו בביתו. זה היה מאוד מסוכן. האיש הזה, אחרי כמה חודשים שישב בבית הסוהר, דיבר ציונות. בסופו של דבר הוא נרצח.

המשפחה שלי ירדו מן המעמד שלהם. הלאימו את הכול, הכול הלך, נשארנו חסרי כול. גם יצאנו מן הבית שלנו. גרנו בדירה בעיר. הלאימו חדר אחד בשביל קצין של הצבא האדום. אני עוד זוכר שכל בוקר היה בא חייל לצחצח את המגפיים של הקצין... זו היתה גם אחת האכזבות שלי מן המשטר הזה. כי לנו היתה קצת בעייה. אנחנו האמנו בסוציאליזם ובמרכסיזם. יכולתי לספר עוד הרבה סיפורים על הצבא האדום - אז וגם אחרי המלחמה.

כאמור אבי ירד ממעמדו. עכשו עבד כסוכן נוסע, וזה כבר היה עלוב מאוד. ומצד שני אפשר לומר, שהחיים נמשכו בצורה נורמלית פחות או יותר, ובמידה מסוימת הודינו לאל, שלא נקלענו להיטלר, שזכינו - היום זה ודאי - שהרווחנו עוד

עדויות מגיא צלמות

שנה וחצי של חיים מחוץ למשטר הנאצי.

מה ידענו? הזיכרון והשכחה הם שני כוחות, הפועלים בסיפורים האלה. קודם כל ידענו - אני ידעתי, החוג שאני הייתי בו, החוג המשפחתי בעיקר, הורי, אחותי - ידענו שהיטלר ישנו, והיטלר רוצה להשמיד את היהודים. את "מיין קאמפף" קראתי לא היום. זו התורה הנאצית והאנטישמית היתה ידועה. דרך אגב, אני גם הייתי ברפובליקה פשיסטית ליטא; אולי לא מוצהרת, אבל במהותה היא היתה פשיסטית. האנטישמים היו מאוד קשורים לגרמניה ההיטלריסטית, והמפלגה השלטת היתה רוויה ברוח זו. אבל לא רצחו יהודים, ואין להשוות תקופה זו עם מה שקרה לאחר מכן.

היהודים כרגיל יודעים להסתדר. רובם. כך שהחיים היומיומיים היו, הייתי אומר, חיים נורמליים. למדנו בבית הספר, היינו בתנועת נוער, חיינו את חיינו. אני אישית חוויתי אחת מחוויות היסוד של חיי, הייתי אומר, כשהצטרפתי, או כשגוייסתי, לתנועת הנוער הציוני הסוציאליסטי במחתרת. זאת היתה חוויה בלתי רגילה. זה היה בתקופה הסובייטית.

הרעיון המרכזי היה לבנות תנועת מחתרת ציונית, שלא התעסקה במאבק נגד המשטר הסובייטי. מטרותיה היו לשמור על הגחלת הציונית, על העברית, על התרבות שלנו, ועל הכנה לארץ-ישראל. רק להדגים: בפרוידור של הגימנסיה ניגש אלי בחור, חבר בוגר, ואומר לי: "דוד, יש לי שאלה אליך, אתה מוכן לעלות לארץ ישראל? אתה מוכן לנסוע לארץ ישראל?" זה היה בראשית 41', בליטא - המלחמה באירופה כבר בוערת, היא פרצה כבר ב-39', הסכם ריבנטרופ-מולוטוב... התשובה התמימה שלי היתה: "נו, מה יהיה עם המשפחה שלי?" - "אז אתה לא רוצה לעלות לארץ ישראל?" - "אני כן רוצה". וזה היה ראשית גיוסי לתנועת המחתרת.

היו גם תופעות של חבריה, שהתקבלו לקומסומול והצטרפו למשטר מסיבות פרגמטיות, אולי. היו אולי גם סיבות אידיאולוגיות. אבל הגרעין הקשה של הנוער היהודי היה הנוער הציוני. כשאני אומר "הנוער הציוני" אני מתכוון לכל תנועות הנוער הציוניות מבית"ר ועד תנועת נוער ציונית סוציאליסטית. היה גרעין קשה כזה, שלא ויתר, והמשיך. מתוך נאיביות או מתוך אמונה, אינני יודע. וזכיתי לכך, שיצרפו אותי לקבוצה הזאת.

לדוגמה, אחת המשימות שהוטלה עלינו היתה 'לגנוב' או לסלק את כל הספריה העברית מן הגימנסיה; בלילות בעיקר. זה היה מבצע מאוד חשוב. אלא מה? היינו חובבנים ולא ידענו מה זה ה-ק.ג.ב. והמשטר הזה. הם נתנו לנו לשחק כמה חודשים עד שעלו עלינו. המנהיג שלנו הסתלק. ואחד נהרג. כל ההנהגה בעצם התפזרה. ואז, למרות גילי הצעיר, התחלתי לצמוח. בגלל הנסיבות, כי השכבה הבוגרת יותר, השכבה של המדריכים הבוגרים, פשוט סולקה או הסתלקה, ונשאר חלל ריק במנהיגות. בגיטו, בתקופת הכיבוש הגרמני, היה מצב דומה.

אני הייתי בצורה מאוד אינטנסיבית את החוויות הללו; בתמימות ובאמונה אידיאליסטית האופייניים לאדם צעיר ולא מנוסה. לדוגמה, אחרי שהסתיימו שיחות הבירור והוחלט לצרף אותי ל"מחתרת", נקבעה לי פגישה באחת בלילה ליד בית הקברות של שאוולי. בית הקברות של שאוולי היה בקצה העיר, מרוחק מאוד. אני

עדויות מגיא צלמות

אף פעם בחיי לא ביקרתי בלילה בבית קברות שם, והתגובה שלי היתה, איך אוכל בשעה כזאת לצאת מהבית, שלא ירגישו? אבל לא רציתי לוותר, לא רציתי להראות, שאני פחדן, אבל פחדתי. פחדתי גם מאמא, ופחדתי ללכת לשם. אבל התגברתי איך שהוא, הלכתי לישון, והתגנבתי מהבית. אגב, זה היה בזמן הרוסים. והצבא האדום כבר הסתובב בחוצות העיר. והקצין הבכיר גר בביתנו, בדירתנו. בכל זאת יצאתי, ואני הולך, סוף כל סוף הגעתי, והלב שלי פירפר - פחד מוות. ואני כבר סוף סוף מגיע, והיתה לי סיסמה - ואני לא רואה נפש חיה. לפתע ראיתי, מסתובבת איזו בחורה. לא העליתי על הדעת שאצטרך להיפגש עם בחורה. והתברר שזו היא. ואני עד היום הזה חש את לחיצת היד החזקה שלה. והיא הובילה אותי לתנועת המחתרת.

אמרתי, הייתי בר מזל שהסכם ריבנטרופ-מולוטוב נתן לי עוד שנה וחצי של חיים פחות או יותר נורמליים. יהודי פולין לא זכו לכך. ואז, כשפרצה המלחמה, התחיל זרם של פליטים מפולין לעבר ליטא. מן הפח אל הפחת הייתי אומר. אבל לאן הם יכלו ללכת? הם הגיעו לוויילנה, ומווילנה התפזרו לעיירות ליטא. גם לשאוויל באה קבוצת חלוצים מ"החלוץ" בפולין. אנחנו כחברי תנועה התיידדנו איתם, והם היו בשבילנו חברים בוגרים ומנוסים. מצבם היה שונה ממצבנו. הם כבר איבדו את הכול - את הבתים, את ההורים - הם היו יותר חופשיים. הם היו נוודים, כמו שאומרים. והם התחילו לארגן אותנו ולהסתייע בנו. הם גם לא ידעו ליטאית. אחת הבחורות האלו - חנה זילברצוייג - בחורה יוצאת מהכלל, בנתה קבוצה והיתה המדריכה שלנו. היא יכלה להוביל אותי לחיים או למוות. אחרי המלחמה אמרתי לה את זה, והיא ידעה.

אביא דוגמה אחת מני רבות, איך בנו את המחתרת. ביום כיפור הגימנסיה לא נסגרה. הקומוניסטים הרי רצו להדגיש את ההתנגדות לדת, שהגדירו אותה כ"אופיום לעם". ביום כיפור, בליטא, בשאוויל, בגימנסיה העברית היהודית, חייבו אותנו לבוא לבית-הספר. בא מנהל בית-הספר בכבודו ובעצמו, ונותן לנו מבחן. ואומר, מי שלא יכתוב את המבחן - ואנחנו הכיתה האחרונה, לקראת בחינות הבגרות - מסכן את סיכוייו לגשת לבחינות הבגרות. ומדובר על נוער לומד, על גימנזיסט שרוצה לגמור את הגימנסיה העברית עם תעודת בגרות. והוא חוזר ואומר: מי שלא יכתוב, לא יוכל לגשת לבחינת הבגרות. זה היה מבחן בשפה הגרמנית. בעינינו הוא היה סמל של בוגד. זה היה מורה לגרמנית בגימנסיה העברית, הוא לא היה ציוני גדול, אבל מסתבר שכשהרוסים נכנסו, הוא נתגלה כקומוניסט, שהיה במחתרת. אנחנו שנאנו אותו.

אבל כל הכיתה לא כתבה. ישנו ולא כתבו. למעט אחת, שהיתה אחת התלמידות המצויינות של הכיתה, והיא היתה גם חברה טובה שלי. גדלנו יחד, מן הגן. היא לוקחת את העט, כותבת את המבחן. זה היה נורא. זאת היתה חוויה איומה. היא הוחרמה חרם מלא על ידי כל התלמידים. ואני מדבר עם המדריכה שלי במיפגשים שלנו, ומספר לה כנראה בסערת רוח על כל החוויה הזאת, והיא לא הגיבה. לילה אחד נקראתי לפגישה. זה היה ערב כניסת הגרמנים, בשבוע האחרון. אני כבר כנראה עליתי בדרגה, עברתי כמה מסלולים, וזו היתה פגישה קבוצתית. פתאום אני רואה את הבת הזאת מכיתתי. אני נדהמת, חשבתי שהוטעיתי, שהוכנסתי למלכודת. מה מסתבר? שהיא חברה לא רק בתנועה הזאת, אלא היא חברה בתא שלי.

עדויות מגיא צלמות

מה שייאמר לזכותם של מדריכי התנועה - שלמרות שההישגים שלנו היו די מוגבלים, אבל בעזרתם הונח הבסיס, הגרעין של תנועת המחתרת בתקופת הנאצים. הם באמת עשו עבודה חשובה.

ב-22 ביוני 1941 פלשו הגרמנים לליטא ופרצה המלחמה ברוסיה. כל שנה ב-22 ביוני, כשאני תולש את הדפית של הלוח, עובר בי רטט קל. זה היה בליץ קריג במובן הקלאסי של המלה. הגרמנים כבשו בסערה את כל הבאלטיקום. הצבא האדום נסוג בבהלה, ואתה ראית אלפים אלפים של חיילים זורקים את הנשק ובורחים כמו שפנים, עדר. אלפי שבויים מרוכזים על-ידי גרמנים. כשחוונו את חוויית המכה ה-81 בארץ הזאת, במדינת ישראל, חשבתי לא פעם: חיילים סובייטיים, אנשים צעירים ללא משפחות, מגויסים, מאומנים, עם נשק ביד, איך הם נכנעו! ובנו הטיחו את אשמת ההליכה כצאן לטבח! נפלו הפצצות הראשונות, החלה בריחה מן הבתים וכו'. אלה החוויות הראשונות של המלחמה, שבמרוצת הזמן נראו מאוד חיוורות, לעומת מה שקרה אחר כך, אבל השוק הראשון הוא ברור, והוא עדין שוכן בקרבי.

אני רוצה להעיר הערה כללית. אם מישוהו מספר, שהוא נשאר בחיים הודות לתושיה, הודות לחוכמה וכד' - אלה שטויות. מה שקבע היה רק מזל, גורל. אותי לא הכינו לחיים קשים. אני זוכר, פעם אנשים במחנה עבודה הלכו ללקט תפוחי אדמה, שנשארו באיזשהו שדה, איפה שעבדנו שם. גם אני לקטתי תפוחי אדמה, וכשחזרנו לצריף במחנה - אני זוכר כבר איפה - והאנשים התחילו לקלות את תפוחי האדמה שאספו, אני עמדתי כמו טיפש. אני לא ידעתי איך מכינים תפוחי אדמה לאכילה. הייתי ילד מפונק, כל כך לא הכינו אותי לקראת זה. מבחינת כללי ההיגיון הייתי אז קנדידט ברור למוות. כך מכל הבחינות. לא הייתי בריון, לא הייתי בריא במיוחד. ואני ראיתי כל כך הרבה אנשים מתים, מהם כל כך בריאים. הכול כל כך מקרי בלא שום היגיון, בלא שום הסבר לוגי, מדוע זה נשאר בחיים, מדוע זה נהרג.

אני חוזר לסיפור פרוץ המלחמה.

אנחנו, כלומר משפחתי, עשינו מה שכל היהודים עשו. אבא שכר עגלה עם סוסים, העמסנו עליה מה שיותר מזוודות ופרוות, ומה שאפשר היה להעמיס על העגלה הזאת. ואבי, אמי, אחותי ואני התחלנו לברוח בשיירה של פליטים יהודיים, שהצליחו איכשהו להימלט מן הגויים, שבזזו ושדדו. הליטאים הם, בעצם, ששדדו ורצחו את רוב יהודי ליטא.

90% של יהודי ליטא נרצחו בשואה. יש בישראל שרידים מיהודי ליטא, שעלו לארץ לפני המלחמה, ועוד ששרדו ועלו. היהדות הזאת הושמדה בשואה ברובה. ואת המלאכה העיקרית עשו הליטאים בהשראת הגרמנים, כמובן.

התחלנו במסע הבריחה לעבר הגבול הלטבי-הרוסי. התעכבנו בעיירות שונות, כי בכל העיירות האלה היו לנו קרובי משפחה, והם אירחו אותנו, כמובן. עד שביום אחד בהיר - אני חושב שזה היה תוך שבוע - הגיעו הגרמנים. הם אספו את כל היהודים - ואותנו בכללם - לאסם בכפר, בשדה ליד עיירה קטנה ליטאית במטרה לשרוף את האסם עם היהודים. ברגע האחרון ליטאי אחד מן הכנופיה הליטאית

עדויות מגיא צלמות

הזאת - הם אומנם דיברו כלאומנים, כפטריוטים ליטאים, שסוף כל סוף השתחררו מהרוסים, מהמשטר הזה; ומאוד שיתפו פעולה עם הנאצים - ושאל: מי כאן משאוולי? ומעירות אחרות? ואז שלחו אותנו, ועוד כמה יהודים העמיסו במכות ובקללות על העגלה, והביאו אותנו לבית הסוהר בשאוולי. הם גם ברצח הזה עשו סדר.

בבית הסוהר הפרידו אותי ואת אבי מאמי ואחותי, וכלאו אותנו בתא צפוף מאוד, בתנאים לא אנושיים: לכלוך, כינים, ללא תנאים סניטריים אלמנטריים, ללא מים; ובפחד אימים מבלי לדעת מה ילד המחר, מה תלד כל שעה. זה היה משהו נורא, משהו נורא. והסיפור הזה נמשך שישה שבועות, עד כמה שזכור לי. וביום אחד בהיר - כשאני אומר ביום, ייתכן שזה היה בלילה - נכנסו הסוהרים הבריונים והתחילו להוציא אנשים צעירים מן התאים. וגם לתא, שאני הייתי בו, הם נכנסו ותפסו אותי. אבי ניסה לגונן עלי, להסתיר אותי, אבל הם דחפו אותו והוציאו אותי. זו הפעם האחרונה שהייתי עם אבי.

לא את כל יהודי שאוולי הכניסו לבית הסוהר. היהודים נועדו להשמדה. זה היה ברור, ללא כל ספק. לא רצינו לקבל את זה, לא רצינו להאמין בזה, אבל זה היה ברור. איש לא דיבר על כך, איש לא הבהיר, זה לא היה משהו חוקי משפטי. שם היינו בתופת, לא בעולם הזה. מתברר היום, שההשמדה ההמונית היתה בתקופה הזאת בכל ארצות הכיבוש - בבאלטיקום, בחלקים גדולים מרוסיה. עם הצבא הגרמני הכובש באו ה-SS איינזאץ-גרופן וכל המשחיתים למיניהם, והם השמידו יהודים בהמוניהם, ואני עוד אספר על גיא ההריגה שלי. מחנות הריכוז, מחנות ההשמדה, היו רק שלב נוסף בארגון ההשמדה.

אחר שהוציאו אותי מהתא המשותף עם אבי, נכלאתי בתא עם 30 בחורים צעירים יהודים באותו בית הסוהר. מה התברר? לקחו אותנו לחפור בורות ביער קרוב לשאוולי. לעבודה הזאת הם רצו אנשים צעירים. כל בוקר היו מעמיסים אותנו על מכונית משא, מעמידים אותנו על הברכיים, עם ידיים על העורף. כך היו מסיעים אותנו עד ליער. ביער היו מורידים אותנו, נותנים לנו אתי חפירה, והיינו חופרים בורות. שם היו רוצחים את היהודים מבית הסוהר, מכסים את הבורות, ואנחנו היינו חופרים בורות נוספים. אם ידענו למה זה? אנחנו לא רק ידענו, אלא גם אמרו לנו בהתעללם בנו. לדוגמא, אם מישהו נפל, אם מישהו לא יכול היה להתרומם, אמרו לו: או שנהרוג אותך עכשיו, או שנהרוג אותך בסוף.

אם לקצר את הסיפור הזוועתי הזה - בסוף, כשגמרו את כל האופרציה, העמידו אותנו בבור האחרון על הברכיים כדי לירות בנו. ואז בא מלאך, לא מלאך המוות, אלא המלאך המציל בדמות קצין SS גרמני. כל אלה שעסקו במלאכה הזאת, הסוהרים, אנשי המשק, כולם היו ליטאים. הוא עצר בהם, הוציא אותנו מן הבור, והתחיל להתעניין בנו, לשאול מה המקצועות, מה הגיל, מה ההשכלה. בזוועה ההיא הוא דיבר בצורה יותר אנושית. אני זוכר אותו לטובה. הוא הוציא אותנו משם והחזיר אותנו לבית הסוהר. וכעבור זמן קצר שיחררו אותנו.

באותו זמן שהיינו חופרים את הבורות, היו הורגים שם כבר אנשים. אני לא ראיתי במו עיני, איך הרגו את האנשים. חוץ מזה יש לקחת בחשבון, שאני מספר על אירוע, שהתרחש ב-1941, יולי-אוגוסט 1941.

עדויות מגיא צלמות

בכדי לסבר את האוזן, מה שאירע לפני 20 שנה, אני כבר לא כל-כך זוכר. בכל זאת - פנו אלי מהיחידה לחיפוש נאצים במשטרה וראיינו אותי, שאלו אותי, אם אני זוכר שמות או פרצופים של הליטאים, שהיו סוהרים בבית הכלא. אמרתי, שאני לא זוכר. יום אחד מטלפנים אלי, שהגיע עורך-דין מהתביעה האמריקאית הפדרלית מארצות הברית, והוא רוצה להיפגש אתי. נפגש אתי, ואמר לי שקרא את העדות שלי, והוא רוצה שאני אזהה את האנשים. הם עלו על עקבות ליטאים שהיו זעורבים בכל הפשע הזה, שברחו לאמריקה אחרי המלחמה, ונמצאים בשיקגו. הם זכינים תביעה לבית המשפט, ומחפשים עדים ואני אחד העדים הטובים להם, כי מן ה-30 הללו, שחפרו את הבורות, שרדו אז 3 או 4 אנשים בסך הכל, והם עלו על עקבותי. אמרתי: תראו, עברו כל כך הרבה שנים, אני הייתי במצב כל כך איום, אני זוכר? אני יודע? אני - לנגד עיני, בדמיוני אני לא רואה את האנשים האלה. אז הוא שלף אלבום עם תמונות ואמר לי כך: תראה, יש כאן 30 תמונות, במסגרת 30 התמונות ישנם שניים שהיו באופרציה הזאת. תנסה לזהות אותם. אמרתי: אין כל סיכוי, אני פשוט לא זוכר. התחלתי לדפדף. תוך שנייה, ממש תוך שנייה סימנתי שני אנשים - בול. רק פסיכולוג יכול להסביר את זה. אחרי זה שוב ירד מסך השיכחה. כעבור חצי שנה בערך שוב בא אחד מארצות הברית, עורך דין המעורב ב"קייס" הזה בבית המשפט, שוב רוצה לראיין אותי. שוב שלף אלבום, ושוב אמר לי את אותו הדבר, ושוב תוך שנייה סימנתי שני אנשים. וגם לו אמרתי, לפני שפתח את האלבום: אני לא זוכר אותם, מה אתה רוצה? הם לא בזיכרון שלי, לא במוח שלי. אבל זה מיד נדלק. זה פנטסטי, הייתי אומר.

עכשיו אספר עוד סיפור אישי. לפני שלושה חודשים הוזמנתי להרצות בכנס של היסטוריונים באוניברסיטה של וילנה. אז אמרתי לבני: בוא אתי, אני מזמין אותך עכשיו שתיסע אתי. אני חוזר לליטא. עד עכשיו כבר 8 פעמים הייתי בברית המועצות לשעבר ולא ניגשתי לליטא, ולא ניגשתי לפגוש את אחי. אמרתי לבני: בוא אתי - משום מה לא רציתי לנסוע לבדי - ואנחנו ניגש גם לשאוולי. הוא הצטרף אלי. נסענו במכונית לשאוולי.

בכניסה לעיר עמד בית הסוהר הזה, "די רויטע טורמע" = "בית הסוהר האדום". ואני גיליתי את בית הסוהר הזה. לפני כן לא זכרתי אותו אפילו, במטושטש זכרתי את החצר, כשהפרידו ביני לבין אמי ואחותי. הצטלמתי ליד שער בית הסוהר עם בני ועם אחי. הגענו ליער, לבורות. זוועה מה שהם עשו. הם עשו מזבלה מזה. באתי לבית הקברות, אותו הפכו למגרש שעשועים. בני הסתובב שם בין העצים, מצא חתיכות של מצבות וצילם אותן. זה דבר איום מה שהם עשו. עלינו במדרגות, מדרגות יפות, המובילות לכיכר העיר שאוולי. כל המדרגות האלה הן מצבות משיש של יהודים מבית הקברות. זה בית קברות שבו טמונים אבותי.

אם נחזור לעבר הרחוק - כעבור שישה שבועות יצאתי מבית הסוהר הזה, "שוחררתי". כשיצאתי, אמי עמדה וחיכתה לי לפני בית הסוהר. בשניות הראשונות לא היכרנו זה את זה. היא לא הכירה אותי, כך אני נראיתי. אני שבועות לא הייתי מסוגל לשכב במיטה. הציעו לי מיטה, ואני נשכבתי על הרצפה, לא הייתי מסוגל לשכב במיטה. נורא, מה שעבר עלי.

הסיפור הוא כזה. הגרמנים החליטו לארגן גיטו בשאוולי, ליד בית חרושת

עדויות מגיא צלמו

גדול לעורות, כי הם רצו להפעיל את בית-החרושת ליצור מגפיים לצבא הגרמני המנהלים והמהנדסים היו יהודים, והם חיפשו אותם; והחליטו להקים שם גיטו וככה מצאו את שרידי היהודים, הכניסו אותם לגיטו, והחליטו לצרף גם את ה-30 האלו לגיטו הזה. כך שוחררתי, וכך נקלעתי לסיטואציה החדשה ששמה גיטו שאוולי.

גם גיטו שאוולי הוא סיפור תמוה מבחינה היסטוריוגרפית, אם אפשר כך לומר - החזיקו גיטו מסכן, קטן, נידח בשאוולי, בצפון ליטא עד יוני או יולי '44, עד לכמעט סוף המלחמה.

בגיטו הייתי עם אמי ועם אחותי.

זכור, בבית הסוהר הפרידו בינינו. והואיל ובית הסוהר הזה היה מלא וגדוש, ולא היה להם מקום עבור כולנו, ועדיין לא היו ערוכים פשוט לשחוט או להשמיד את כל הנשים שהיו שם, אז הם שחררו את הנשים. אנחנו לא ידענו את זה, לא אבי ולא אני, שבעצם באותו לילה, או למחרת, את הנשים שלחו לחופשי, So called חופשי. שחררו אותן, ואותנו השאירו בבית הסוהר.

ואבא שלי הושמד, נרצח בבורות האלה.

אז לא ידעתי את זה. אנחנו השלינו את עצמנו - והיו הלא השמועות, הן היו הבסיס התקשורתי וגם הפסיכולוגי, אם אפשר להגיד כך; השמועה היתה, שאת הנשארם בבית הסוהר שלחו למחנה בגרמניה, למחנות עבודה. אנחנו גם לא ידענו על מחנות הריכוז במובן המלא של המושג הזה. ידענו, ששלחו יהודים למחנות עבודה בגרמניה, בפולין. והאשליה היתה, שגם את אבי יחד עם יהודים אחרים שלחו למחנה. הרי שם בבית הסוהר כלאו הרבה מאוד יהודים, לא רק אותנו. אנחנו הוחזרנו. וידענו שהוא לא בבית הסוהר. זה נודע לנו מתוך בדיקות. אבל ההנחה הזאת היתה גם לגבי אחי, ובמקרה זה היא התאמתה, כי הוא הצליח להימלט. לגבי זה היה נכון. רק אחר כך, אחרי המלחמה, התברר - לא לא, אני חושב לפני כן, אנחנו ידענו שביעירות רצחו יהודים, והנחנו, שכנראה גם לקחו אותו שמה. אבל בעצם חיינו באשליה. אמי בוודאי. אחר כך התברר, שאלה היו הבורות, בהם הושמדו, נרצחו כל היהודים בדם קר ובצורה זוועתית. בורות השמדה כאלה התגלו בעוד מקומות רבים.

נכנסנו לגיטו, גרנו בצפיפות בחדר אחד (אני אגב מצאתי עכשיו את הבית הזה) - אני, אמי ואחותי. אחר כך עוד צופפו אותנו והוסיפו לנו עוד משפחה, ובחדר השני היתה עוד משפחה. ועבדנו בכל מיני עבודות.

חיי הגיטו בשאוולי, בהשוואה לזוועות מחנות הריכוז למיניהם, היו יחסית "נורמליים". הגיטו היה סגור, אבל הוציאו יהודים לעבודות מחוץ לגיטו. אני למשל עבדתי איזו תקופה בבית חרושת למברשות. הצלקת שעל ידי - מאז. עמדתי ליד משור חשמלי, לא מוגן כמובן, והכנסתי עצים לעשות ידיות למברשות. עבר גרמני ודחף לי את היד, והיד נתפסה במשור, ומולי עמד חבר טוב שלי, זה שהיה מוציא את העץ; הוא היה כל כך מבולבל, עד שהוא לחץ על הכפתור להפסיק את החשמל. ולך תטפל בזה בגיטו. טיפל בזה לא כירורג, אלא סתם רופא, שהיה במרפאה וחבש לי

עדויות מגיא צלמות

את הפצע.

הסדיזם הזה, הלא התייחסו אלינו כאל תת-אדם. והיתה אווירת מלחמה. התעמולה האנטישמית היתה איומה. פעם ניגש אלי גרמני במדים - אני עבדתי אז במרתף של משרד הדואר בפחם או משהו כזה, וירד גרמני, שבסך הכל עבד שם בדואר, ומסתכל עלי ואומר לי: תגיד לי, אתה יהודי? הייתי עם מגן דוד. אמרתי: כן. - אבל אתה מדבר גרמנית טובה? - אני למדתי גרמנית בגימנסיה. - מה, אתה למדת בגימנסיה? אמרתי כן. והתחלנו לדבר: - אתה יהודי? אמרתי: כן, אני יהודי, ואני מן הגיטו. המושג שלו "יהודי" זה "לא בן אדם".

או תמונה אחרת (הזיכרון הרי מסנן ומשאיר את התמונות החיוביות). עבדתי, זה היה כבר במחנה, ליד דכאו. הצבנו שם עמודי חשמל, וגשם איום ניתן, ואני עמדתי כנראה כפוף, מצומק, בבגדי האסיר הזה, רטוב ורועד, חצי מת. אני בכלל לא יודע איך אני נשארתי בחיים. אין לי תשובה לזה. אני תמיד, כל הזמן הייתי על סף המוות, ועברתי את כל ה"חולי-רע" הזה, אני לא יודע איך. רק כשהמלחמה נגמרה, התמוטטתי טוטאלית. והנה ניגש אלי גרמני, שוב - לא SS, והוריד את מעיל הגשם שלו, תשמע, וכיסה אותי! כנראה שאיפה שהוא, משהו אנושי - גבר עליו. היו גם תופעות כאלה. אי אפשר לומר שכל הגרמנים היו חיות אדם. רבים היו כאלה, כל מעשיהם היו מעשים איומים, ברבריים, לא אנושיים בכלל.

הייתי במחנה עבודה אוטינג ליד דכאו, בגרמניה, ראיתי מעבר לגדר בית עם אורות נדלקים. אנשים חיו מול מחנה הריכוז. אני נזכר בספר "החומה". הסופר - צרפתי - מספר, שאם הוא יישאר בחיים - מה שהוא רוצה לעשות זה ללכת לבית הזה ולראות מי חי שם, מי גר שם. והוא מתאר את התמונה הזאת: הוא מגיע לבית, ודופק על הדלת, הוא ועוד שני חברים. פותחת אשה זקנה גרמניה מפוחדת ומבוהלת, והם עולים במדרגות ובאים לסלון, מתיישבים בכורסאות. מולם מחנה הריכוז. והוא שואל את הגרמניה הזאת: תאמרי לי, את חיה כאן? - כן. - כל השנים? - כל השנים. - את יודעת מה היה כאן? ואז התייפחה האשה, התחילה לספר מעשיות שבעלה נהרג ושני בניה נהרגו במלחמה, ומראה לו את התמונות המשפחתיות של הבנים עטורי אותות הגבורה. דממה. הוא ירצח אותה? הוא יחנוק אותה? אז אני אומר, לי היתה חוויה די דומה ומבהילה - לא בדיוק הבית. כל הזמן סיקרן אותי הדבר הזה, מה הולך שם, מעבר לגדר.

חזרה לגיטו - חיים עם אמא ואחותי. אני מוכרח לומר לזכותה של אחותי, שאני חייב לה לא מעט על כך, שעברתי איכשהו את 3 שנות הגיטו; כי היא היתה הרבה יותר פעילה בחיפוש מזון ועצי הסקה וכד'. אני הייתי אז שקוע במחתרת, בתנועה.

היינו מאוד פעילים. בעצם כל מה שידוע בגדול - במידה שיש בכלל גדול - במחתרת בגיטו ורשה ובגיטאות אחרים, בהתקוממויות (אני מדבר על גיטאות, לא על מחנות) - זה קרה לנו. אנחנו היינו בקשר עם גיטאות אחרים כולל וארשה. שליחים עברו, מקשרות באו אלינו וסיפרו, ושמענו את כל הסיפורים - שהגרמנים השמידו ורצחו והגלו.

אבל מה, אנחנו לא עשינו את העיקר, את ההתקוממות. היינו מאורגנים

עדויות מגיא צלמוה

בתאים, קיימנו קשרים עם החוץ, עם פרטיזנים. ניסינו להגיע לנשק. אני זוכר שהישגנו את האקדח הראשון, אחרי סיכונים; זאת היתה חגיגה! אני לא צריך להסביר מה זה אקדח עם כמה כדורים, כשאנחנו גם לא יודעים לירות. זה מוז המכונה הרצחנית המשומנת הזאת, הגרמנית! אבל זה נתן לנו קצת כוח. אלא שלא הצלחנו ליצור את הקשרים עם החוץ, כי הליטאים היו עוינים, והם היו לוכדים אותנו. אנחנו שלחנו כמה בחורים, והם נלכדו על-ידי הליטאים, הלשינו עליהם ומסרו אותם לידי הגרמנים.

היינו מוקפים אויבים מכל הצדדים. היינו במצב איום. והיו כמה אנשים שטענו, שאנחנו דווקא צריכים לנצל את הסיטואציה הזאת, ההיסטורית אם אפשר לומר: כשאנשים מיואשים ואין להם מה להפסיד. הם יצאו עם גרזנים, עם מקלות. הם לא יצליחו כמובן לגבור על הצבא הגרמני, אבל לפחות הם יעשו את מעשה הנקמה. כי אין להם מה להפסיד.

ניתחנו שתי סיטואציות. בעצם אחרי האקציה נגד הילדים והזקנים בגיטו היה ברור, שזו הסיטואציה, מפני שמה יכול להיות יותר פשוט מבחינת הנכונות הנפשית של אימהות ואבות שלוקחים להם את הילדים, או לוקחים להם את ההורים? היערכות טובה מאוד. אבל גם אז לא נעשה שום דבר, כי לא היה במה לירות. היה אחד אולי, שהתנפל על איזה גרמני ומיד הרגו אותו, או שחנקו את מישהו. דרך אגב, הגילויים האלו, האישיים, שהם פחות מדי מתועדים - אלה הגיבורים האלמוניים האמיתיים, הייתי אומר, שהיו מונעים לא רק על ידי אידיאולוגיה גדולה. אלא שזה היה משהו מקרי, ספונטאני כזה. אבל הם עשו את המעשה. היום אני אומר: מה אנחנו עשינו בסך הכול? לא הצלחנו אפילו להרוג כמה גרמנים, לירות במישהו. אומנם יש סיבות. הנכונות היתה. וההסתכנות היתה. זה כן. והיה גם כישלון של מנהיגות. לא היו מנהיגים מסוג המנהיגות שהיתה בגיטו ורשה. אבל גם הכמות - כמה היינו? בגיטאות הקטנים האלה לא היה כל סיכוי להצליח.

בכל הגיטאות אפשר למצוא את התאים המחתרתיים התנועתיים האלה. ואם אפשר לומר משהו לזכות תנועות הנוער החלוציות הציוניות, הם באמת היו הגרעינים של פעילות גם בתקופה ההיא, וודאי שמיד אחרי המלחמה: כל הפעילות הזאת של העלייה, ההעפלה וכך הלאה, שהייתי מאוד פעיל בה. הוצאנו עלון מחתרתי גם בתקופת הרוסים וגם בתקופת הנאצים. הוא נמצא. חפרנו בור וקברנו אותו. אחרי המלחמה הוצאנו אותו עם האקדח המפורסם. היה איזה בחור שהביא את האקדח. ומה אתה כבר יכול לעשות עם אקדח אחד או שניים. והסיכון היה. זה פרק מאוד מעניין, אם נדבר על כך באובייקטיביות ונתעלם ממידה מסוימת של הערכה, כי זה קשור בי אישית, ואני לא רוצה להתפאר. עם זאת זה היה חשוב.

אמי ואחותי עבדו ודאגו יותר ממני. בגיטו למשל, היה לנו חוג לקריאת שירה עברית, ביאליק, טשרניחובסקי. זה הכול בגיטו. ואנחנו לימדנו עברית ומיטב הספרות העברית. אמי ואחותי היו יותר מעשיות. הן דאגו שיהיה לחם, שיהיה חומר הסקה לחם בחורף.

ככה בכל הגיטאות הליטאיים היתה אווירה אחרת, מכל מה ששמעתי וקראתי במסגרת המזל שלי, כשהוציאו אותי מן הגיטו לשטוטהוף ואח"כ לדאכאו. אני

עדויות מגיא צלמות

בדאכאו הייתי רק זמן קצר, והוציאו אותי למחנה עבודה אוטינג Utting ליד דאכאו. שם היו כמה מאות יהודים מן העיר שלי, והקאפו היה מורה שלי לשעבר, ומערכת היחסים היתה מאוד פאמיליארית. לא היתה כל הזוועה המקובלת של הקאפוס ושל הטרטורים של מחנה ריכוז.

גם בגיטו. מי היה היודנראט? אלה היו יהודים מכובדים משאוולי, שדאגו ליהודים. אגב, היו לנו ויכוחים גדולים בתנועה אם לשלוח אנשים למשטרה. ושלחנו כמה בחורים. דרשו גם ממני. אני בשום פנים ואופן לא הייתי מוכן. ואגב, אנחנו מדברים על תנועת מחתרת שאתה נשבע למלא כל פקודה. לא יכולתי. אני מודה לאלוהים על כך, מפני שהיה לי חבר, הוא נפטר, שקיבל את מרות התנועה והיה במשטרה. אחרי המלחמה הוא לא יכול היה להראות את פניו, למרות שהוא לא היה מן השוטרים הידועים לשמצה. בסך הכול קישר אותנו עם כל מה שידע. הוא היה האיש שמסר את האינפורמציה, איזה שוטרים נמצאים ליד השער, כשרצינו להבריה, כשרצינו להוציא אנשים.

בגיטו עבדתי בכל מיני עבודות. עבודות דחק. התקופה הכי טובה שלי בגיטו נמשכה, נדמה לי, שבוע או עשרה ימים - כשסוף כל סוף סידרו אותי לעבוד בבית חרושת לסוכריות, לשוקולדה. שם קודם כל אפשר היה ללקק, שנית אפשר היה לסחוב סוכר, ריבה. זו הפעם הראשונה שהייתי אפקטיבי במשפחתי, שאני הבאתי משהו הביתה. שוב, הסיכון היה גדול. את דודתי רצחו, כשתפסו אותה ליד השער של הגיטו. כשאנשים היו חוזרים מהעבודה, היו מנסים להביא כמה תפוחי-אדמה או לחם - מה שהצליחו למכור או להחליף עם גויים; וכשהיו עוברים בשיירות - הלא תמיד היינו מאורגנים בשיירות - והיה שוטר ליטאי מפורסם, שאם הוא היה במשמרת הזאת, ידעו שפה יהיו כבר צרות. ותפסו אצלה כיכר לחם או משהו כזה, אסרו אותה והכניסו אותה לבית הסוהר המפורסם הזה, ושם תלו אותה. בגלל כיכר לחם.

בגיטו הייתי בסך הכול עם אמי ואחותי, ועם חברים וחברות מן התנועה, ומבית-הספר. עד שהם גמרו אותנו. מדי פעם היו מוציאים יהודים, עד שב-1944 חיסלו את הגיטו.

זה היה נורא, החרדות האלה. מה שהיה לנו חשוב, לאחותי ולי, זה לשמור על אמא, שבהזדמנויות כאלה לא יקחו אותה. עד כמה שזה מצחיק היום בגילי אני - בסך הכל אמי היתה בשנות ה-40 שלה, אבל היא נחשבה כזקנה. ולמזלנו נשארנו בחיים.

בגיטו האקציה המפורסמת והזוועתית היתה של רצח ילדים, זקנים, נכים ומוגבלים ב-5 בנובמבר 1943. זה היה השיא. עד אז לא היו אירועים המוניים, קבוצתיים. פה ושם תפסו יהודים, תלו יהודי אחד.

אני זוכר, זו פעם ראשונה בחיי שראיתי איך תולים בן-אדם. אספו את יהודי הגיטו סביב לעמוד התלייה, והם תלו אותו. אני חושב שתפסו אותו כשניסה להבריח מזון, משהו כזה. זה היה כאילו עונש לדוגמה: ראו הוזהרתם!

אבל השיא היה באקציה הזאת, ואני רוצה לומר שאז, זו פעם ראשונה שהתהלכתי

עדויות מגיא צלמות

בהרגשה של אכזבה מאם. לא מאמי באופן ישיר. אני חשבתי שאהבת אם לילד זו האהבה הכי טהורה והכי אמיתית. היום אני חושב שזה באמת כך. לקחו מהאמהות את הילדים. ציפיתי שהם יתאבדו, שהם יהרגו. ציפיתי לאיזה שהן תגובות. לא. הסתובבו עשרות אימהות בגיטו, חצי מטורפות, ואז התפתחו הסיאנסים הספיריטואליים. ובבוקר היו מספרים: דער טישעלע האָט געזאָגט - השולחנצ'יק אמר ש"הילד שלי נמצא בבית הבראה בגרמניה". או "את הילד שלי שלחו לבית הבראה בשוויצריה".

זה לא יאמן. אני כמובן לא האמנתי ב"טישעלע". השתתפתי בכמה סיאנסים כאלה, כי רציתי לראות מה זה. אנשים לכאורה שפויים, נורמליים לכאורה, וגם משכילים, ישבו מול שולחנצ'יק, ושאלו אותו. והיה כמובן אחד שהוביל את הדבר הזה, ושאלו איפה הילד שלי? איפה הבעל שלי? איפה האח שלי? והם האמינו לתשובות. והתשובות היו תמיד אופטימיות. היו שמים את הידיים על השולחן, והשולחן היה מתחיל לרעוד, או לפי דפיקות, כמה. והם באמת השלו את עצמם. והאמינו שלא רצחו את הילדים שלהם.

בזמן האקציה לא הייתי בגיטו. אני יצאתי לעבודה מחוץ לגיטו. האווירה היתה מחושמלת. הוציאו אותנו לעבודה כרגיל, כל בוקר היינו יוצאים בשירות, לפי קבוצות העבודה או כיווני מקומות העבודה. והבעיה שלנו היתה איך להסתיר את אמא. אנחנו חשנו באוויר - או היתה שמועה, אינני זוכר - שעומדים להוציא את הילדים, את הזקנים. למשל החבר הזה שלי - הונא רודניק - שאני כל פעם מזכיר אותו, אותו אמו הסתירה בבית ונעלה את הדלת. השלתה את עצמה, שלא יפתחו את הדלת ולא יוציאו אותו. היו גם "פטנטים" כאלה. פשוט הסתירו אותו. חפרו מתחת לבית. כל מיני דרכים, שאתה חושב על זה היום, כמה זה היה מן האשליה. אבל מה אנשים יכלו לעשות? אנחנו הצלחנו להציל את אמא. טוב, אנחנו הצלחנו - הם לא תפסו אותה. היא יצאה איתנו לעבודה. שוב אני חוזר ואומר, היא היתה בסך הכל אשה צעירה, יחסית. אבל היא היתה בקטגוריה של הזקנים.

חזרנו מן העבודה, ושמענו מה קרה - שלקחו את הילדים באמצעות השוטרים היהודיים, עם שוטרים ליטאים ו-SS וכל זה. הוציאו את כל הילדים, קשישים וחולים ונכים, העמיסו אותם על מכוניות ולקחו אותם. אלה שהשלו את עצמם אמרו, שהוציאו אותם למוסדות שונים וכד', ואלה שהיו יותר מפוכחים הוציאו אז כרוז של המחתרת: יהודים, תדעו שרצחו אותם. שלקחו אותם למחנות השמדה.

אחר כך, בסוף, ב-44', התחלנו להרגיש שהצבא האדום מתקרב, והתבוסה הגרמנית הולכת וקרבה. זה היה ברור. קיבלנו ידיעות מליטאים, מן הרדיו, במחתרת. לא היתה עיתונות חופשית, כי העיתונות הסתירה את הדברים האלה. היו ידיעות ושמועות. פה ושם מישהו, שעבד במקום מסוים, והיה שם מישהו, ששמע את ה-בי.בי.סי. הלא אנשים היו יוצאים לעבודה מחוץ לגיטו. לא ידענו בדיוק - ואז התעוררה שאלה, אם לא צריך לברוח.

הגיטו היה מחולק לשני גיטאות. אני גרתי בגיטו היותר יוקרתי, בטראקו. שם היו נדמה לי בתים קצת יותר טובים. בחורף צופפו אותנו כל פעם, הכניסו עוד אנשים, חיסלו את הגיטו השני, הוציאו אנשים למחנות עבודה. אבל אנחנו, הגרעין

עדויות מגיא צלמות

הקטן המשפחתי שלי, היינו ביחד. והגרעין החברתי שלי כלומר הגרעין התנועתי שלי - הוא נתן הרבה כוח.

אני ומשפחתי סבלנו מאוד ממחסור באוכל. אבל היו כאלה שחיו ברווחה יחסית. לא היה שוויון. היו כאלה שהסתדרו יותר טוב. אנחנו כשנכנסנו לגיטו כבר היינו חסרי כול. והיו כאלה, שהביאו לגיטו חפצים וזהב וכל מיני דברים, שיכלו אחר כך למכור. לנו כמעט שלא היה שום דבר. היה לנו קשה מאוד, אבל שוב, הכל יחסי. כשאני משווה מה אנשים עברו במחנות ריכוז, או מה שאנשים עברו בגיטאות בפולין - אין בכלל מה להשוות. אני בכלל, על כל הזוועות האלו שמעתי רק כשבאתי לדכאו ונפגשתי עם אנשים שבאו מגרמניה, מהונגריה, מפולין; אז שמעתי על כל הזוועות האלו. עדויות חיות על הזוועות.

ובכן השאלה שהטרידה אותנו, אם לברוח, אם לצאת. היו שיצאו ונתפסו, ולא הצליחו ליצור קשר עם פרטיזנים. היו שכן הצליחו למצוא גויים, להסתתר אצלם. היו כל מיני סיפורים.

לי היתה נאמנות טבעית לבית ולמשפחה, ולכן החלטתי לא לעזוב. לא לנטוש את אמי ואת אחותי. כשנפגשתי אחרי המלחמה עם חברים שעשו את זה, הם לא יכלו לסלוח לעצמם - איפה שהוא המצפון הציק להם. אני יצאתי עם מצפון נקי, עד כמה שאפשר. השתדלתי להיות נאמן לכמה עקרונות גם אם דרך זו מובילה למוות או למשהו קרוב לזה. ואני מוכרח לומר, שאחרי המלחמה יכולתי - הודות לכך - להסתכל במראה בעצמי ולהביט בפני אחרים. וכשנפגשתי עם אמי - היא ואחותי נשארו בחיים - היה לנו טוב. לא נשארו מועקות. אותו הדין עם חברי. וזה נתן לי המון כוח, הייתי אומר, לשקם את עצמי. אז אני טענתי, שאני לא מסוגל להשאיר את אמי ואת אחותי ולברוח.

גם לא היה כל כך לאן לברוח. גם היו הרבה סיכונים. אני אז קינאתי באנשים בודדים, שהיו מה שנקרא אחראים לגורלם בלבד וללא שום מחויבויות. לא חשוב אם אלה הצליחו או לא הצליחו לשרוד; אנחנו חוזרים אל המקריות הזאת.

היה עוד מצב סוביקטיבי - חליתי במחלת פלברייטיס, מחלת ריאות. זה כמובן מקרב אותך למוות בתנאים הרפואיים האלה. אני לא צריך להסביר, מה זה מחלת ריאות בתנאי המזון של אז. אישפוז אותי בחדרי החולים בגיטו. וזה היה כמובן השלב לקראת המוות, לקראת הגסיסה. התפשטה שמועה, שהולכים לחסל את הגיטו, וכמובן יפנו את החולים מן הגיטו. ואז עברו רופאים, כל מיני אנשים ואמרו, מי שמסוגל לקום ממיטתו ולצאת מן המקום הזה - שיעשה זאת. ואני בשארית כוחותי התחלתי לזחול מן המקום הזה.

יצאתי איכשהו מן המקום, ונשכבתי בצד הדרך, כי לא היה לי יותר כוח ללכת. ואני ראיתי תמונה, שאנשים בורחים, והם כעכברים במלכודת. ועברו על פני - עבר על פני בן-דוד, עבר על פני דוד - אנחנו היינו משפחה גדולה. ועברו על פני חברים. הם ברחו לשערים, לגדרות. חלק מהם הצליח להימלט. חלק מהם נתפס. והיו שתי דמויות של נשים, שרצו בכיוון ההפוך, לכיוון הגיטו, נכנסו לגיטו ורצו לכיוון חדרי החולים - אלה היו אמי ואחותי. הן אמרו - אנחנו רוצות למות יחד איתך.

עדויות מגיא צלמות

הם היו מחוץ לגיטו, בעבודה.

סיטואציות כאלה כמובן מקרבות מאוד.

סיטואציות של בגידה - אם אפשר בכלל להתבטא בביטוי זה - לצערי הרב ראיתי לא מעט. בנים שגונבים את פרוסת הלחם האחרונה מאביהם, ואפילו עושים מזה אידיאולוגיה: הוא ממילא זקן וחולה, הוא ימות בלאו הכי, אז לפחות אני אציל את חיי. ואני לא צריך לספר על חברים שגנבו - גם ממני. ואחר כך אתה פוגש אותם אחרי המלחמה... הצלקות האלה הן איומות.

לבסוף הוציאו אותנו מן הגיטו.

אמי ואחותי לקחו אותי, וכשהתחילו לארגן את השיירות, אז הן סייעו לי וחברה אחת טובה - חביבה - אני לא אשכח אותה, אנחנו נשארו בחיים - ממש תמכה בי ועודדה אותי: אתה צריך להתגבר, אתה תחיה, אתה לא תמות. כי לא היה לי רצון לעבור את זה. מה זה חיים?

הגעתי כך לשטוטהוף (Stutthof). העמיסו אותנו על הרכבת - ולא צריך להאריך בתיאור המסע, כל הסיפורים האלה כבר ידועים. יש כאן עדות אישית אומנם, אבל העדויות למיניהן והסיפורים למיניהם הם אותנטיים, הם נכונים.

הנסיעה לשטוטהוף היתה בתנאים נוראים, פשוט נוראים. אם יש בכלל מובן למילה הזאת "נורא". התנאים הסניטריים, התזונה, אנשים בהיסטריה. היום, כשאני חושב על כך, אני לא יודע איך אנשים התגברו, אני לא יודע איך אנשים חיו. כנראה שהמנגנון האנושי הוא לפעמים מפתיע בעוצמתו.

כשהגענו לבסוף למחנה הריכוז, פתחו את הקרונות והוציאו אותנו. אני כאן מקצר. אני לא זוכר את זה כל כך. חוויה אחת איומה, מן החוויות האיומות שחוויתי, היתה כשהפשיטו אותנו ונתנו לנו מספר. "אויס", לא אדם, לא שם. וגילחו את הכול, והלבישו אותי במדים האלה, והפרידו ביני לבין אחותי ואמי.

ובקרב הנשים הפרידו בין הצעירות והזקנות, ואחותי התגנבה לעבר אמי ויצאה איתה למחנה. הסוף היה שמחנה הצעירות ברובו הושמד, רובן לא נשארו בחיים, ודווקא המחנה הזה נשאר בחיים, כיוון שהם השתחררו כבר בסוף דצמבר או ראשית ינואר על ידי הרוסים. כי אותן שלחו לאזור הכיבוש הסובייטי.

אני לא זוכר כמה זמן הייתי בשטוטהוף, אבל תקופה קצרה. זה היה מין מחנה מעבר כזה. הכניסו אותנו לצריפים, למיטות כמו שרואים בתמונות ובצילומים. אני הייתי כנראה משותק נפשית. לא הרגשתי. גם המצב הפיזי שלי היה נורא. הייתי ניגש לגדר לראות את אמי ואת אחותי, ואני לא צריך לתאר, איזה מפגשים מרנינים היו אלה. הן מאוד דאגו לי. כל הזמן היו אנשים גוועים סביבי. שם אני נגררתי. כולם הלכו - גם אני הייתי נסחב, נתנו משהו לאכול - אכלתי, דחפו את כולם לקרון - גם אני נדחפתי. לא פעל אצלי שום מנגנון של לחימה. איך החזקתי מעמד אני לא יודע. וזה עוד לא הכל.

משטוטהוף שלחו אותנו לדכאו (Dachau). והגעתי לדכאו. שוב עברתי את ה"אנטלאוזונג", כפי שהם קוראים לזה, את כל החיטוי הזה.

עדויות מגיא צלמות

אני כל הזמן הייתי בחברה של שוולאים, של ליטאים, שאני היכרתי אותם והם הכירו אותי. ביניהם היו חברה שלא איבדו את רצון החיים ואת התקווה לחיים, ויכול להיות שאווירה זו גם השפיעה עלי. וגם בדכאו אנחנו מסתובבים יחד. דכאו קרובה למינכן. ההפצצות אדירות, ביום האמריקאים ובלילה הבריטים. והכל בער סביבנו. רק מקום אחד היה מוגן - מחנה הריכוז והקרמטוריום. בדכאו היה קרמטוריום. והגרמנים היו באים למחנה להסתתר שם, כי זה היה המקום הבטוח. הם סמכו על האנגלים והאמריקאים, שבקרמטוריום לא יפגעו. כי אסור להפסיק את הפעולה הזאת. שאלו את צ'רצ'יל, שהיה ידיד יהודים - הוא בעצם האיש שנלחם נגד היטלר והצליח לנצח אותו. שאלו אותו: מדוע לא הפציצו את תחנות הרכבת? הלא באותה תקופה השמידו קרוב למיליון יהודים מהונגריה; כל פרשת אייכמן! מדוע לא? הלא הם שלטו בשמיים, עד הסוף. ואני עד! מדוע לא הפציצו את הקרמטוריום כדי להפסיק את השריפה הזאת? התשובה שלו היתה מעניינת: אני הייתי מרוכז במטרה אחת, במלחמה ובניצחון על הגרמנים. איש לא כאב מאוד את הכאב של רצח והשמדת היהודים. זו השורה התחתונה.

בדכאו היו לי כמה חוויות מאוד מעניינות.

שם פגשתי את הרופא משאווילי, שהיה ידיד משפחה. הוא ראה אותי על המגרש. הוא אומר: שמע, אם אתה נשאר בחיים, ואם אני נשאר בחיים, אני לא אהיה יותר רופא. מפני שלפי כל כללי הרפואה, אתה לא יכול להיות. עם פלגריטיס, דלקת ריאות, עברת את כל החולירע הזה של הסלקציה, של המקלחות, של ריצה בעירום? היה גם חורף, או ראשית אביב באירופה. עם המזון הזה, עם התנאים האלה, כשהבן-אדם הוא לא מי יודע איזה בעל גוף. והוא לא מת, והוא חי, עומד על הרגליים! זה פשוט לא יאומן. אגב, גם הוא נשאר בחיים, והפך להיות אחד הרופאים המפורסמים בניו-יורק.

בקיצור, הוציאו אותנו מהמחנה, ואני נקלעתי למחנה עבודה, שנחשב למחנה טוב יחסית - אוטינג (Uting), ושם הייתי בערך שמונה חודשים - עד שסגרו את המחנה, תלו שלטים "מגיפת טיפוס", ומבעד לגדר היו מעבירים לנו קצת מזון.

חוויה שנייה - ניגש אלי חבר ואומר: אתה יודע מה זה צנחן בעברית? - לא, לא שמעתי אף פעם מילה כזאת. - שמעתי שיש כאן צנחן מארץ ישראל. זה היה אנצו סרני. צנחן מארץ ישראל! כי לנו היתה הרגשה, ואנחנו חברי תנועה ציונית, שלא רק העולם שכח אותנו, ולא רק העולם היהודי, אלא גם היישוב בארץ ישראל. לא הבינו מה קורה איתנו. זו היתה הרגשה כל כך קשה, ואכזבה כל כך איומה. חיים גורי מספר בשיחותיו עם אנטק סיפור מעניין. הוא שאל אותו: אנטק, מה הייתם עושים אילו פתאום, ביום אחד בהיר, היו צונחים בוורשה 20 צנחנים מישראל, צברים, בלונדינים, לא יודעים מילה פולנית, מדברים עברית? אז הוא אומר: זה היה מאוד קשה. לא יודע מה היינו עושים. ומיד הוא חוזר אליו ואומר: יופי טווייה מאט שלא באתם! זאת התגובה.

אני חושב שזו היתה זריקת חיים בשבילי. אני סיפרתי זאת לבת של אנצו. אני מקצר סיפור אדיר. היא התחננה לפני, שאבוא לספר על כך ביום הזיכרון לאנצו סרני בגבעת-ברנר. הם הגדירו בסדר היום את הנושא: "פגישה עם אנצו סרני

עדויות מגיא צלמור

בדכאו". ואני אמרתי להם: אני אספר לכם על פגישה שלא היתה.

ניגש אלי חבר, שלום שפירא, באמת חבר טוב שלי, ואומר: דודיק, שמע, מתחת למדים של "קצטניק" יש לי חליפה! אמר לי: שודדים מחסן בגדים. אני לא צריך לומר, במחסנים האלה זה בגדים שלקחו מיהודים. תיקח! המלחמה נגמרת, אנחנו צריכים לברוח. אמרתי: תעזוב אותי, אין לי כוח לחיות.

בתקופה שהיינו עוד בדכאו, הקרמטוריום, נדמה לי, כבר לא פעל. הם היו במצב לא פשוט. הם לא יכלו לשרוף אותנו, והם העבירו אותנו למחנות עבודה כאלה, סביב לדכאו, ושם היו מוציאים אותנו לעבודה. השומרים כבר היו "אלטע קאקערס", שגייסו אותם ברגע האחרון, או ילדים. אני לא זכיתי להיות מטופל על-ידי הילדים המנוולים האלה, אלא על-ידי זקנים, שצריך היה לפעמים לעזור להם לעלות על המשאית. אבל הם היו כבר גרמנים מסוג אחר. הם גם הרגישו שהעסק אבוד. חלק מהם אולי האמינו בהיטלר, חלק לא האמינו. אני לא יודע. אבל בתקופה ההיא היה ברור שאין להם הרבה אמונה, אם כי פה ושם הם תלו תקוות בנשק הסודי של היטלר, והטילים, ואני לא יודע מה - V1 או V2 - עדיין היו איום. האמת היא, כמסתבר היום, שלולא היה משמיד או מגרש את כל המדענים שלו, היה מגיע לנשק אטומי אולי כמו האמריקאים. ואני לא רוצה לחשוב מה היה אז קורה.

בכל אופן ממחנה אוטינג אני זוכר חוויה אחת מאוד מעניינת. זה היה, אני חושב, ערב לפני מצעד המוות המפורסם לשמחה. רופא אחד, דירקטורוביץ נדמה לי היה שמו, כינס אותנו, או שזה היה בסיום ה"אפל", ואמר לנו: יהודים, אנחנו יוצאים עכשיו למסע האחרון. יש לנו כל הסיכויים להישאר בחיים, ואנחנו חייבים להישאר בחיים בכדי לספר מה עוללו לעם היהודי. ואנחנו ננקום בהם, אנחנו ננקום באלה ששיתפו פעולה, אנחנו ננקום. תהיו חזקים! זה הרגע האחרון. כל ההיסטוריה היהודית מסתכלת בפנינו, ואנחנו האחרונים, האודים המוצלים האחרונים. ומוטלת עלינו שליחות היסטורית, לספר את הסיפור האיום הזה, ולקחת נקמה, לנקום. הוא עוד לא ידע מה שצפוי לנו. זה ריגש אותי מאוד. זה היה גם גילוי של אומץ רוח, כי יכלו מיד לירות בו. בזה אין כל ספק. ויצאנו למצעד המוות האיום הזה.

בתקופה שהיינו באוטינג רוב הזמן עבדנו בכל מיני עבודות. היו מוציאים אותנו בבוקר לחפור בורות לעמודי חשמל. אני כבר לא זוכר לשם מה. הייתי כל כך מטושטש. עוד גילוי אחד אנושי יוצא מן הכלל, שאני לא שוכח אותו (זה מהסיפורים החיוביים שלי; מוזר שאני לא מספר סיפורי זוועה כמעט. מעניין איך הוזכרון עוזר, ואולי זו השיכחה): קיבלתי פרונקלים. אני לא צריך לספר, שבתנאים ההם הדבר הזה היה איום מכל הבחינות.

יום בהיר אחד אני עומד באיזשהו מקום ועובד. לעבודה שלנו נדמה לי לא היה ערך רב. קורא לי גרמני אחד, מן השומרים - אני חושב שהוא היה איש SS, אני לא זוכר - ושואל אותי, אם שמי דודיק. אמרתי: כן. הוא אומר: יש לי בשבילך משהו מחברה שלך. נתן לי חבילה. הוא אומר: תסתיר את זה, תפתח את זה כשתהיה במחנה. אני בא למחנה, אני פותח, אני מוצא תחבושת, משחה נגד פרונקלים, יוד, וכדורים להרגעה. אני לא צריך לומר, איזה אוצר זה בסיטואציה הזו. הבחורה הזאת, חנה, החברה שגייסה אותי למחתרת, היתה במחנה באותו אזור, במחנה נשים, והיא

עדויות מגיא צלמות

עבדה במרפאה. היא ידעה איפה אני נמצא, ויצרה קשר עם הגרמני הזה, והעבירה לי את החבילה. נו, אני לא צריך להרבות מלים, כדי לתאר, איזה גילוי של חברות זה.

אני פגשתי אותה אחרי המלחמה, פגישה די מביכה. ניתקתי את הקשרים איתה, כי כבר הייתי מאוהב במישהי אחרת, שהיא אשתי. אלה כבר סיפורים מסוג אחר. אז זה היה גילוי בלתי רגיל. וכאן אני מוכרח לומר: זה גם גילוי אנושי מצד הגרמני. אדם מסתכן למען מישהו יהודי, ואם יתפסו אותו, יכולים להרוג אותו.

אגב, במחנה הזה היה עוד סיפור. ילד, נער - נשקה בר - שהיה במחנה הזה, היה אחיו של חבר טוב של אחי. הם היו שכנים שלנו בשאוול. והוא היה עם אביו במחנה הזה, ואביו נפטר. לא נרצח, אלא פשוט קיבל התקף לב ונפטר. אני זוכר תמונה - הוא שכב על ריצפה במחנה, והנער הזה, בנו, התרפק עליו ובכה בצורה היסטורית. ויהודים עמדו אדישים או חצי אדישים מול התמונה הזאת. אני ניגשתי אל הנער ואמרתי לו: בוא, אתה תהיה אתי. ככה הושטתי לו, אפשר לומר, יד. והוא שכב על ידי, על הדרגשים האלה, המיטות האלה. התפתחה בינינו ידידות יוצאת מן הכלל. התחלקנו בפרוסת הלחם האחרונה. הוא דאג לי, ואני דאגתי לו. וכך יצאנו גם למצעד המוות. כשהיינו מקבלים את מנת הלחם, רצינו נורא לאכול אותו, אבל מי שהיה לו קצת אופי, לא אכל את כל המנה מיד, אלא חילק אותה איכשהו. והוא היה צעיר ממני, והרבה פחות משכיל ממני, נער טוב, והעריץ אותי. אני הייתי בשבילו איזה דמות מהתנועה. והוא מאוד שמר עלי, ודאג שלא נאכל את כל הלחם. ואת הפרוסה שנשארה, היינו שמים מתחת לראש. וגנבו לי אותה.

ואנחנו היינו ביחד עד הסוף.

בזמן מצעד המוות בא אלי חבר ואמר: "דויד, אני בורח, בוא תצטרף אלי" - ופרש בפני תוכנית בריחה: "אתה רואה את ערימות המתים?" - ואנשים שם היו מתים כמו זבובים. ומי שנפטר, גם ירו בו. - "אתה רואה, אנחנו נתקרב אל אחת הערימות, לפנות ערב, בדמדומים, נשכב איתם, והשיירה תעבור." - "בלב גרמניה, בלב בוואריה, לאן תלך? אתה יודע בכלל איפה אתה נמצא?" אז הוא אומר: "זו ההזדמנות להישאר בחיים. תצטרף." הוא היה עם עוד בחור אחד. - "אין לי כוח. אני לא עושה את זה." - "אז תמות." - "ומה כבר יכול להיות? אז איזה אסון לאומה ולאנושות?"

הוא עשה את זה. ואני נגררתי במצעד המוות עם כל הזוועה שלו, פשוט נגררתי. על צעדת המוות אין לי הרבה מה להוסיף על מה שנכתב וסופר כבר. הלכו שיירות של אסירים מכל העולם, לא רק יהודים. מלווים קלגסים נאציים וקללות, ומכות, וכלבים. הובילו אותנו. אני לא יודע, מה הניע אותי, איך מצאתי את הכוחות. אני גם לא רציתי לחיות. זה לא שאדם מתגבר מפני שהוא כל כך תאב חיים, וכל כך רוצה ונאבק. והיו כאלה ללא ספק. וגם ידעו שהנה הנה, אולי. לא, אני הייתי OUT. אני הייתי חצי מת מכל הבחינות. זה היה תהליך שנמשך, לא התחיל במצעד המוות. תהליך ממושך. מאז שנפרדתי מאחותי ומאמי, אני חושב, מאז התחיל התהליך. אני לא יודע.

לילה אחד השכיבו אותנו בבקעה כזאת, בעמק כזה, והיו שם אלפים, כנראה אלפים, עשרות אלפים. והיה ברור, ששם ישמידו אותנו. הם כנראה גם התכוונו לזה. אבל הם לא הספיקו לגמור אותנו. רבים רבים נפלו. נפלו, גססו, מתו, זעקו. כל

עדויות מגיא צלמות

הזוועות האפשריות. דנטה הוא כלב לעומת התופת האמיתית הזאת. סיפורים קפקאיים כאלה. נשברתי, מה שנקרא.

אני השתחררתי ב-2 במאי. אותי שיחררה יחידה משוריינת כושית. באחד במאי עברתי עיירה גרמנית, והשיירה של האסירים נעצרה. עוברת הפגנה של האחד במאי, עם דגלים אדומים ונאציים. הרי הם היו נאציזם-סוציאליסטים. אמרתי: זאת תהיה התמונה האחרונה לפני שאני סוגר סופית את סרט החיים. אם לדבר על צחוק הגורל, אז זהו זה. צריך לומר, בבוקר התעוררתי, ושקט: כל הגרמנים הסתלקו. והשמועה מבשרת, שהמלחמה נגמרה. ואנחנו נשארו בחיים!

היתה לי שמירה. היה סוף החורף, ונורא קר, וגשם, והכול. ניגשו אלי כמה אנשים וחטפו לי את השמירה. ונשארתי עם החבר הזה, עם הבחורצ'יק הזה, והתחלנו ללכת. ואף אחד לא עוצר בעדנו. ואנחנו הולכים, ואין שומרים ואין סוהרים ואין גרמנים. והכושים האלו, הם זרקו חבילות מזון. הם היו יותר מבוהלים מאתנו, כי הם ראו מתים חיים, "מוזלמנים" מה שנקרא. והמזל הגדול, פה אני מוכרח באמת לומר "מזל" בצורה הברורה ביותר. אמרתי לחבר שלי: שמע, אתה יודע מה שאני רוצה עכשיו? אני רוצה להתקלח. אני מוכרח לזרוק את הבגדים האלה ולהתקלח. אני חושב ששנה אולי, חודשים לא התקלחתי. היתה לי עוד בעיה, שהסבון היה מעצמות אדם, ולמרות הרצון להסתבן, לא יכולתי לנגוע בו.

הגענו לאיזושהי עיירה גרמנית, לאיזה בית, נכנסנו לדירה. הגרמנים כנראה נסו על נפשם, כי הם הבינו שכאן סופם. דירה נטושה. פתחתי את הדלת, אני רואה דירה נורמלית. כבר הרבה זמן לא ראיתי דבר כזה. ונכנסתי לחדר המקלחת, הורדתי את הכול והתקלחתי. התרחצתי. מים חמים, וסבון. ומצאתי שם בארון משהו ללבוש, ונשכבתי במיטה, ויעצתי לחבר שלי לעשות אותו דבר ונרדמתי. ואני לא יודע כמה זמן ישנתי. וזה הציל אותי, מפני שאנשים התנפלו על האוכל. וכשאני ראיתי את האנשים המתים אחרי המלחמה - זאת היתה זוועה! כל כך כאב הלב. וישנתי, אני לא יודע כמה. כנראה הרבה זמן, יממה או משהו כזה. וזה, הייתי אומר, עשה משהו שבילי.

ושוב אני מקצר עכשיו.

היינו חופשיים והתחלנו לחפש יהודים.

והגעתי לבאד טלץ, לבית-ספר לקצינים נאציים, ונכנסתי לספריה וראיתי שוב ספרים. אני לוקח ספר: "מיון קאמף" של היטלר. זה היה הספר הראשון שפגשתי אחרי פרידה ארוכה מספרים.

ובסוף הגעתי לסנט אוטיליין, לבית-חולים, ותפסתי טיפוס אמיתי, והייתי שבועיים בלא הכרה, על סף המוות.

בסנט אוטיליין - מנזר לשעבר שהפך לבית חולים צבאי - ריכזו אחרי המלחמה הרבה חולים יהודים. בית-חולים בבאוואריה. רופא מן העיר שלי, ד"ר גרינברג, היה מנהל בית החולים. הוא היה אחר כך רופא ב"בילינסון", ואחר כך יצא מדעתו.

ההתאוששות שלי היתה, שאני פתאום התעוררתי, ושמעתי שהגיעו חיילים מארץ ישראל. אני סיפרתי כבר על התחייה שלי, אבל פה היתה התחייה השנייה,

עדויות מגיא צלמות

לקראת החיים. ירדתי מן המיטה, נפלתי, זחלתי, התגלגלתי במדרגות, וראיתי זיילים מארץ ישראל! אלה היו חיילי הבריגדה. אחד החיילים שפגשתי - זה היה זפגש מאוד דרמטי - נפתלי אונגר. בתו היא כלתי. כך נסגר המעגל. הוא היה חבר גבעת-ברנר שהתגייס לבריגדה. בזמן הפילוג הם עברו לנצר. היא היתה בת שנתיים אני חושב, משהו כזה, והם - היא ובני - גדלו באותו בית ילדים, ועברו את כל המסלול. אני הייתי שנים מורה שלה, מחנך כיתה שלה, מ-ח' עד י"ב. לא בגלל זה היא התאהבה בבני. והיא אם נכדיי. יש לי צילום מן המפגש ההוא.

אחרי שהתאוששתי, חזרתי לחיים בכל המרץ. התחלתי לארגן את התנועה. השתתפתי בהקמת תנועת נוער חלוצית "נוחם" וזה אחד הפרקים הנפלאים בחיי. ואחר כך בא גם כל הסיפור של ההעפלה - אני לקחתי על עצמי 80 יתומי שואה והובלתי אותם לארץ-ישראל. אני לא כתבתי ספר על 80 הילדים שלי, כמו לנה קיכלר. יצאתי עם 80 ילדים, יחד עם אסתר. באוניה "תיאודור הרצל" הגענו לחופי הארץ ושתי אוניות מלחמה בריטיות עצרו אותנו והביאו אותנו לקפריסין, ועוד "זכיתי" להיות שמונה חודשים בקפריסין, במחנה גירוש בריטי. השתתפתי שם בהקמת כפר הנוער המפורסם בדצמבר 1947 הגענו יחד עם הילדים לארץ-ישראל. חלק מאלה הקימו את "האון".

שוחררתי מקפריסין ובאתי לעמק הירדן, לאפיקים, יש תמונה שמלווה את חיי: אני יורד לעמק הירדן. כל פעם שאני נוסע לשם, פעם בשנה לפחות - חוזרת אלי התמונה הזאת של הירידה הראשונה בחיי לעמק הירדן בארץ ישראל. אומנם מאז '47 התמונה קצת השתנתה, ואף על פי כן, זאת תמונה שמלווה אותי כל החיים. זאת חוויית העלייה לארץ-ישראל ומימוש החלום.

עד העלייה לארץ הייתי בגרמניה. הייתי חבר בהנהגה הראשית של התנועה. ואז, זה פרק חיים לא נורמלי! לא נתנו לי לעלות, כי התנועה היתה זקוקה לי. אני גם נסעתי לפולין לסייע בהקמת התנועה בפולין. אלה כבר סיפורים מסוג אחר. כיצד סוף סוף הצלחתי לעלות לארץ?

התחילו להכין את האוניה "תיאודור הרצל". חשבו שהבריטים לא יעזו לגרש אונייה לקפריסין, אם אנחנו נמלא אותה עם ילדים, עם נוער, שרידי שואה. היו זקוקים למדריכים ולאנשים שיובילו את האוניה הזאת. לא רק יובילו, כמו שהפלמ"ח עשה. כי צריך יהיה לטפל באנשים האלה, להחזיק אותם, לטפל בהם אישית ולהכין אותם להתנגדות. את זה אנחנו עשינו.

ואז אני קפצתי על "המציאה" הזאת. הצלחתי לשכנע את התנועה שיצטרכו לשלוח מישהו, שיכול לעבוד עם הילדים האלה, ומישהו שמוכן לעשות את זה. הבחור, שהדריך את הקבוצה, אשתו היתה בהיריון, והוא לא רצה להיפרד ממנה. אז הצלחתי לקבל את המשימה הזאת עלי.

אמי ואחותי נשארו בחיים, ומיד החליטו לחזור למולדת הישנה, לליטא.

אותן הוציאו משטוטהוף למחנה עבודה של נשים. הן היו שם כמה חודשים, והצליחו לשרוד. הן חשבו שאני לא נשארת בחיים. הן היו בטוחות בזה וקיוו,

עדויות מגיא צלמוח

שאולי אחי נשאר בחיים. הן חזרו לשאוול, לליטא, ושם הן פגשו את אחי, עדיין היה בצבא האדום. אני יצרתי איתן קשר. נודע להן שאני בחיים, ולי נודע שהן נשארו בחיים, ואני החלטתי להוציא אותן משם. שלחו שליחים במחתרת לברית המועצות לארגן יהודים להעפלה, לעליה ב'. אני התנדבתי לשליחות זו. כשנודע להנהגה, שיש לי אח שם, ועוד קומוניסט, פסלו אותי. חשבו שזה מסוכן מאוד אם יתפסו אותי. יצא בחור אחר, חבר שלי, בחור יוצא מהכלל. הוא בא אלי לפני יציאתו, ואני אמרתי לו: שמע, עם כל הכבוד לתנועה, אתה מוכרח לגשת לאמא שלי ולאחותי, ולצרף אותן ל"סיפור" הזה. הוא חוזר ואומר שאמי ואחותי לא רוצות לבוא, כי חששו שיכבידו עלי. בקיצור, הוא נסע פעם שנייה, והוא שוב בא אליהן והעביר אליהן מכתב, שהן חייבות לבוא. בסופו של דבר הן באו לפולין, וצירפתי אותן לקבוצות המעפילים. זה סיפור, גנבנו גבולות, פולין, צ'כוסלובקיה, ובאנו לגרמניה. משם אמי הצטרפה לאחותה בפריז, ואני עליתי לארץ-ישראל.

...עד שהבאתי אותה לישראל, לקיבוץ, והיא חיה 10 שנים אחרונות כאן בקיבוץ, והיא שימשה אמא להרבה חברים שאיבדו את משפחותיהם ואת אימותיהם.

יזכר לברכה

אבי נחום בן דוד, שנספה בגיל 51 בעיר שאוול בשנת תש"א (1941).